

КОЗИН С. М.,
кандидат юридичних наук,
докторант
(Науково-дослідний інститут
публічного права)

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.6.2.2.3>

ДО ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ МІГРАНТІВ

У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених і норм чинного законодавства України, узагальнено, що державний захист трудових прав мігрантів є механізмом реалізації уповноваженими суб'єктами, наділеними владними повноваженнями, в межах встановлених завдань своїх прав та обов'язків щодо попередження порушення, визнання, а також поновлення порушених трудових прав мігрантів.

Виокремлено перелік характерних ознак цього виду захисту. Наголошено, що за навмисні дії, які створюють протизаконну ситуацію, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні трудовими правами.

Визначено, що державний захист трудових прав мігрантів є механізмом реалізації уповноваженими суб'єктами, наділеними владними повноваженнями, в межах встановлених завдань своїх прав та обов'язків щодо попередження порушення, визнання, а також поновлення порушених трудових прав мігрантів, відшкодування заподіяної порушенням трудових прав шкоди.

Зроблено висновок, що особливістю державного захисту трудових прав є: 1) специфічні суб'єкти, що мають владний юрисдикційний правовий статус, виступають від імені держави; 2) рішення, прийняті суб'єктами державного захисту, є обов'язковими для виконання; 3) захист трудових прав мігрантів здійснюється під впливом державного примусу, який є наслідком того, що суб'єкти державного захисту реалізують свої повноваження від імені держави; 4) державний захист трудових прав мігрантів може бути дійсним лише у тому випадку, якщо особи набули правового статусу мігранта, тобто вони на законних засадах перебувають на території України та мають намір набути статусу учасника трудових відносин, або вступили до трудових правовідносин, або вважають, що припинення їхніх трудових правовідносин було пов'язано з порушенням їхніх прав та законних інтересів.

Ключові слова: захист, державний захист, трудові права, мігранти, уповноважені суб'єкти.

Kozin S. M. To the problem of state protection of labor rights of migrants

The article, based on the analysis of scientific views of scientists and the current legislation of Ukraine, summarizes that the state protection of labor rights of migrants is a mechanism for the implementation of authorized entities endowed with power, within the established tasks of their rights and responsibilities to prevent violations,



recognition, as well as restoration of violated labor rights of migrants, compensation for damage caused by violation of labor rights.

The list of characteristic features of this type of protection is singled out. It is emphasized that intentional actions that create an illegal situation in which a person and/or group of persons on the basis of their race, color, political, religious and other beliefs, age, disability, ethnic and social origin, citizenship, family and property status, place of residence, linguistic or other features that were, are and may be valid or presumed – is subject to restrictions on the recognition, exercise or use of labor rights.

It is determined that the state protection of labor rights of migrants is a mechanism for the implementation of authorized entities endowed with power, within the established tasks of their rights and responsibilities to prevent violations, recognition and restoration of violated labor rights of migrants, compensation for violations of labor rights damage.

It is concluded that the peculiarity of the state protection of labor rights are: 1) specific entities that have authoritative jurisdictional legal status, act on behalf of the state; 2) decisions made by the subjects of state protection are binding; 3) protection of labor rights of migrants is carried out under the influence of state coercion, which is a consequence of the fact that the subjects of state protection exercise their powers on behalf of the state; 4) state protection of labor rights of migrants can be valid only if persons have acquired the legal status of a migrant, i.e. they are legally on the territory of Ukraine and intend to acquire the status of a participant in labor relations, or entered into employment, or believe that termination of their employment was associated with a violation of their rights and legitimate interests.

Key words: *protection, state protection, labor rights, migrants, authorized subjects.*

Вступ. Захист трудових прав мігрантів є складовою частиною правового регулювання захисту прав людини. Забезпечення державного захисту трудових прав працівників було і залишається одним із основних завдань держави, а в період проведення соціально-економічних реформ це завдання набуває особливої важливості [1, с. 532].

Одним із основних способів державного захисту трудових прав громадян В. Бойко називає належне нормативно-правове закріплення реалізації трудових прав і державний нагляд та контроль за дотриманням трудового законодавства, а також інших нормативно-правових актів, які містять норми трудового права. При цьому нагляду та контролю притаманна, так би мовити, подвійна функція. З одного боку держава в особі уповноважених органів здійснює контроль за захистом трудових прав, з іншого – держава контролює якість виконання функцій щодо нагляду та контролю за дотриманням трудового законодавства уповноваженими на те суб'єктами [2, с. 81].

Проблему захисту трудових прав мігрантів неодноразово підіймали у своїх працях Ю. Сергєєв, В. Батюк, М. Долішній, А. Довгерт, Я. Волоско, С. Мосьондз, Л. Лунц, О. Піскун, Т. Гнатюк, В. Капітан, А. Загробська, О. Малиновська, І. Ковалишин, М. Приз, З. Смутчак, І. Майданік, І. Ховрах та багато інших. Незважаючи на чималу кількість наукових здобутків, в юридичній літературі відсутні комплексні дослідження, присвячені аналізу сутності та особливостей державного захисту трудових прав мігрантів.

Постановка завдання. Мета статті – з'ясувати сутність і зміст державного захисту трудових прав мігрантів.

Результати дослідження. Починаючи наукове дослідження, доцільно зазначити, що у широкому розумінні державний захист прав людини в будь-якій сфері охоплює нормотворчу та правозастосовну діяльність уповноважених суб'єктів. Нормотворча діяльність держави пов'язана як із безпосереднім урегулюванням матеріальних і процесуальних норм



захисту трудових прав мігрантів, так і з напрацюванням стратегічних напрямів подальшої нормотворчої та правозастосовної діяльності у цій сфері.

Державний захист трудових прав мігрантів пов'язаний із діяльністю зацікавлених у цьому уповноважених владних суб'єктів. Найбільш поширеним різновидом державного захисту прав людини, у тому числі й трудових прав мігрантів, є судовий захист. Це свідчить про становлення України як правової держави. Стаття 55 Конституції України встановлює гарантію того, що права і свободи людини та громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб [3]. Суд повинен виконати функцію правосуддя, якщо особа, незалежно від країни свого походження чи громадянської приналежності (громадянин України, іноземець, особа без громадянства), вважає, що її трудові права порушено або створено перешкоди для їх реалізації.

Щодо забезпечення нормами трудового законодавства права на судовий захист трудових прав, зокрема й мігрантів, слід звернути увагу на статтю 232 КЗпП, згідно якої безпосередньо в районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судах розглядаються трудові спори за заявами працівників підприємств, установ, організацій, де комісії по трудових спорах не обираються; працівників про поновлення на роботі незалежно від підстав припинення трудового договору, зміну дати і формулювання причини звільнення, оплату за час вимушеного прогулу або виконання нижчеоплачуваної роботи; працівників у питанні застосування законодавства про працю, яке відповідно до чинного законодавства попередньо було вирішено власником або уповноваженим ним органом і виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником) підприємства, установи, організації (підрозділу) в межах наданих їм прав; працівників про оформлення трудових відносин у разі виконання ними роботи без укладення трудового договору та встановлення періоду такої роботи; спори про відмову у прийнятті на роботу [4]:

- 1) працівників, запрошених на роботу в порядку переведення з іншого підприємства, установи, організації;
- 2) молодих спеціалістів, які закінчили вищий навчальний заклад і в установленому порядку направлені на роботу на таке підприємство, в установу, організацію;
- 3) вагітних жінок, жінок, які мають дітей віком до трьох років або дитину з інвалідністю, а одиноких матерів (батьків) – при наявності дитини віком до чотирнадцяти років;
- 4) працівників, яким надано право поворотного прийняття на роботу;
- 5) інших осіб, з якими власник або уповноважений ним орган відповідно до чинного законодавства зобов'язаний укласти трудовий договір [4].

Необхідно вказати на можливість кожної особи звернутися до суду у разі, якщо вона вважає, що її трудові права були порушені. Це впливає зі змісту конституційної норми про право на судовий захист. У статті 233 КЗпП стосовно строків звернення до суду встановлено, що працівник може звернутися із заявою про вирішення трудового спору безпосередньо до районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду у тримісячний строк із дня, коли він дізнався або повинен був дізнатися про порушення свого права, а у справах про звільнення – у місячний строк із дня вручення копії наказу про звільнення або з дня видачі трудової книжки [4]. Конституційний суд роз'яснив це положення таким чином, що перебіг тримісячного строку розпочинається із дня, коли звільнений працівник дізнався або повинен був дізнатися про те, що власник або уповноважений ним орган, з вини якого сталася затримка виплати усіх належних при звільненні сум, фактично з ним розрахувався [5].

Незважаючи на ефективність судового захисту трудових прав, зокрема й мігрантами, у літературі підкреслюють певні проблеми реалізації такого права. Так, на думку І. Козуб, проблемами реалізації права на судовий захист трудових прав за сучасних умов можна назвати недовіру до суду; негативне ставлення роботодавця до працівника, який відстоює свої права у суді; тяганину у процесі судового розгляду справи; факти неузгодженості під час практичного застосування норм трудового законодавства [6, с. 20]. Стосовно мігрантів слід додати такі проблеми: 1) правову необізнаність; 2) наявність мовних бар'єрів; 3) незадо-



вільнений фінансовий стан мігрантів, що обтяжує їхні витрати на участь у судовому захисті власних суб'єктивних трудових прав.

На основі аналізу зарубіжного законодавства І. Лагутіна акцентує увагу на позитивному досвіді існування трудових судів. Авторка зазначає, що у більшості країн до компетенції трудових судів здебільшого включають індивідуальні трудові спори та колективні трудові спори про застосування укладеного колективного договору (спори права). Ймовірно, що саме ці категорії спорів повинні складати основний масив спорів. Порівняно із судами загальної юрисдикції, спеціалізовані трудові суди дають учасникам низку переваг: кваліфікований розгляд справи; процедура розгляду позбавлена багатьох формальностей, притаманних цивільному процесу; швидкість і економічність розгляду спору.

Застосування зарубіжного досвіду зі створення трудових судів передбачає розробку Трудового процесуального кодексу. Повинні існувати особливі правила захисту прав і гарантій громадян у сфері праці. У такому кодексі необхідно відобразити усі існуючі питання, які стосуються розгляду трудових спорів (конфліктів) [7, с. 244–245]. Так, можна підтримати думку про те, що створення в Україні спеціалізованих трудових судів сприятиме більш якісному відправленню правосуддя із трудових спорів за рахунок спеціалізованої підготовки суддів трудових судів, спеціалізованого процесуального урегулювання процедури відправлення правосуддя із трудових спорів у напрямі її спрощення та економічності, інших факторів.

Окрім судового захисту, державний захист включає в себе низку позасудових форм участі суб'єктів, наділених владними повноваженнями, у сфері захисту трудових прав мігрантів. Уповноважений Верховною Радою з прав людини у сфері захисту трудових прав мігрантів реалізує такі повноваження: право невідкладного прийому Президентом України, Головою Верховної Ради України, Прем'єр-Міністром України, головами Конституційного Суду України, Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України, Генеральним прокурором, керівниками інших державних органів, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, їхніми посадовими та службовими особами; звертається до Конституційного Суду України із поданням про відповідність Конституції України законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, які стосуються прав і свобод людини та громадянина, а також про офіційне тлумачення Конституції України; вносить в установленому порядку пропозиції щодо удосконалення законодавства України у сфері захисту прав і свобод людини та громадянина; безперешкодно відвідує органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, бути присутнім на їхніх засіданнях; ознайомлюється із документами, у тому числі тими, які містять інформацію з обмеженим доступом, та отримання їхніх копій в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, органах прокуратури, включаючи справи, які знаходяться у судах [8].

У механізмі реалізації державного захисту трудових прав мігрантів доцільно звернути увагу на адміністративно-правовий захист цих прав. В. Бурак під адміністративним захистом розуміє урегульовану законом діяльність визначеного кола державних органів зі здійснення законних прав та інтересів громадян у передбаченій законом формі шляхом відповідного реагування з метою попередження можливих і припинення здійснюваних правопорушень, усунення перешкод у здійсненні суб'єктивних прав і законних інтересів [9, с. 190].

У процесі адміністративного захисту трудових прав мігрантів реалізуються й контрольні заходи уповноважених суб'єктів. Контроль за дотриманням норм трудового законодавства, на думку А. Слюсара, є діяльністю спеціально уповноважених органів зі спостереження за функціонуванням підприємств, установ, організацій, їхніх структурних підрозділів, власників, уповноважених ними органів та посадових осіб з метою отримання об'єктивної, достовірної інформації про їхнє функціонування; застосування заходів щодо



попередження правопорушень; надання допомоги у поновленні законності й дисципліни; встановлення причин та умов, які сприяють порушенню вимог правових приписів; прийняття заходів щодо притягнення до юридичної відповідальності винних осіб [10, с. 80–81]. Контрольні заходи уповноважених органів здебільшого реалізуються за власною ініціативою, тобто під час виконання ними власних повноважень. Також контрольні заходи можуть реалізовуватися за ініціативою зацікавлених суб'єктів, заявників, наприклад шляхом проведення позапланових перевірок.

Як приклад здійснення контрольних заходів у межах адміністративно-правового захисту трудових прав мігрантів можна навести діяльність інспекторів праці. Заходи контролю за додержанням законодавства про працю здійснюються інспекторами праці виконавчих органів міських рад міст обласного значення та сільських, селищних, міських рад об'єднаних територіальних громад (із питань своєчасної та повної оплати праці, дотримання мінімальних державних гарантій щодо оплати праці, оформлення трудових відносин) [11].

При цьому звернення фізичних осіб, стосовно яких порушено правила оформлення трудових відносин, працівників і роботодавців може бути подане через уповноваженого представника. За результатами інспекційного відвідування складається відповідний акт, а в разі виявлення порушень вимог законодавства про працю – припис щодо їх усунення та попередження про відповідальність за порушення законодавства про працю. Припис є обов'язковою для виконання у визначені строки письмовою вимогою інспектора праці про усунення об'єктом відвідування порушень вимог законодавства про працю, виявлених під час інспекційного відвідування.

У порядку реалізації контрольних заходів уповноваженими владними суб'єктами можливим є виявлення фактів порушення трудових прав мігрантів. Наприклад, виявлення локальних підзаконних нормативно-правових актів, які містять дискримінаційні відносно працівників-мігрантів норми, що погіршують їхнє становище. У такому випадку вказані норми мають бути відмінені на вимогу відповідних суб'єктів.

Важливу роль у здійсненні адміністративно-правового захисту трудових прав мігрантів відіграє безпосередня ініціатива насамперед мігрантів або їхніх представників. Така ініціатива виявляється в реалізації цими суб'єктами права на звернення в порядку, визначеному Законом України «Про звернення громадян» (далі – Закон). Цим Законом громадянам України надано право звернутися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їхніх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, які стосуються їхньої статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення. Особи, які не є громадянами України і законно знаходяться на її території, мають таке ж право на подання звернення, як і громадяни України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами [12].

До рішень, дій (бездіяльності) у сфері управлінської діяльності, які можуть бути оскаржені, належать такі, внаслідок яких: порушено права і законні інтереси чи свободи громадянина (групи громадян); створено перешкоди для здійснення громадянином його прав і законних інтересів чи свобод; незаконно покладено на громадянина які-небудь обов'язки або його незаконно притягнуто до відповідальності [12].

За ініціативою зацікавлених осіб (мігрантів) у порядку адміністративно-правового захисту уповноваженими владними суб'єктами здійснюється відновлення порушеного суб'єктивного трудового права, його визнання, а також відшкодування заподіяної порушенням шкоди. В окремих випадках може відбуватися захист суб'єктивних трудових прав інших осіб. Це можливо у разі припинення дій, які порушують права не лише особи заявника, але й інших осіб, наприклад, усіх працюючих негромадян України [12].

На думку І. Падалки, для удосконалення адміністративно-правового захисту трудових прав працівників необхідно здійснити низку заходів, до яких авторка відносить приведення у відповідність норм трудового та адміністративного законодавства в питаннях, які встанов-



люють перелік суб'єктів, уповноважених здійснювати захист трудових прав як працівників, так і роботодавців; закріплення у КЗпП України переліку правопорушень, за які передбачено адміністративну відповідальність; у санкціях норм КУпАП доцільно передбачити не лише міри покарання, а й засоби відновлення порушених прав; приведення у відповідність строків розгляду справ про адміністративні правопорушення зі строками, закріпленими у КЗпП; у проекті Трудового кодексу обов'язково необхідно закріпити норму, у якій би вирішувалися питання щодо загальних засад застосування заходів адміністративного впливу; додатковий захист трудових прав окремих категорій працівників має йти не в розріз із нормами трудового законодавства, а лише уточнювати та доповнювати його [13, с. 435].

Слід погодитися із пропозицією автора та доповнити перелік наведених заходів необхідністю визначення у нормах КЗпП порушень трудового законодавства, за які має бути передбачена адміністративна відповідальність, а саме за дискримінацію осіб у реалізації ними своїх трудових прав. За навмисні дії, які створюють протизаконну ситуацію, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні трудовими правами.

Висновки. Таким чином, державний захист трудових прав мігрантів є механізмом реалізації уповноваженими суб'єктами, наділеними владними повноваженнями, в межах установлених завдань своїх прав та обов'язків щодо попередження порушення, визнання, а також поновлення порушених трудових прав мігрантів, відшкодування заподіяної порушенням трудових прав шкоди.

Особливістю державного захисту трудових прав є: 1) специфічні суб'єкти, що мають владний юрисдикційний правовий статус, виступають від імені держави; 2) рішення, прийняті суб'єктами державного захисту, є обов'язковими для виконання; 3) захист трудових прав мігрантів здійснюється під впливом державного примусу, який є наслідком того, що суб'єкти державного захисту реалізують свої повноваження від імені держави; 4) державний захист трудових прав мігрантів може бути дійсним лише у тому випадку, якщо особи набули правового статусу мігранта, тобто вони на законних засадах перебувають на території України та мають намір набути статусу учасника трудових відносин, або вступили до трудових правовідносин, або вважають, що припинення їхніх трудових правовідносин було пов'язано з порушенням їхніх прав та законних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Падалка А.О. Державний захист трудових прав працівників і роботодавців як форма захисту. *Форум права*. № 2. 2012. С. 532–537. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_2_85.
2. Бойко В.Б. До проблеми класифікації форм і засобів захисту трудових прав працівників. *Форум права*. 2013. № 1. С. 79–83.
3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
4. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Стріхаря Володимира Васильовича щодо офіційного тлумачення положень статті 233 Кодексу законів про працю України у взаємозв'язку з положеннями статей 117, 237-1 цього кодексу від 22 лютого 2012 року № 4-рп/2012. *Офіційний вісник України*. 2012. № 18. С. 26, ст. 662.
6. Козуб І.Г. До питання судового захисту трудових прав. Адвокат. 2010. № 12. С. 16–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/adv_2010_12_3.
7. Лагутіна І.В. Судовий захист трудових прав працівників. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.), Ю.М. Оборотов (заст.



голов. ред.), Л.Р. Біла (відп. секр.) [та ін.]; ОНЮА. Одеса : Юрид. л-ра, 2005. Вип. 25. С. 343–346.

8. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998, № 20, ст. 99.

9. Бурак В.Я. Адміністративний захист трудових прав та законних інтересів працівників. *Університетські наукові записки*. 2016. № 59. С. 189–198.

10. Слюсар А.М. Форми державного нагляду і контролю у сфері захисту трудових прав працівників. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 52. С. 79–86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2010_52_14.

11. Деякі питання здійснення державного нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 року № 823. *Офіційний вісник України*. 2019. № 70. С. 161, ст. 2468.

12. Про звернення громадян : Закон України від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996, № 47, ст. 256.

13. Падалка А. Особливості адміністративно-правового захисту трудових прав в сучасних умовах. *Публічне право*. № 4(8). 2012. С. 430–436.

